Învățătura despre divinitatea lui Isus Hristos al Părinților Apostolici

Fiul lui Pana este N. Trembelas

Sursa: Dogmatica Bisericii Ortodoxe Catolice . Volumul doi . Surorile Teologice „ Mântuitorul ” . Ediția a treia . Atena 2003 .

Deoarece anumiți eretici, pentru a-și justifica ereziile, susțin că Biserica ar fi adoptat doctrina trinitară pentru prima dată la Primul Sinod Ecumenic , citățm aici un capitol relevant din regretatul P. Trembellas, în care acesta dovedește identitatea credinței actuale a Bisericii în Domnul Iisus Hristos cu credința Bisericii din primele secole, cu numeroase pasaje ale epocii.

1) Predica apostolică despre Domnul ca Fiu al lui Dumnezeu și Dumnezeu Cuvântul, care este, de asemenea, comoară în cărțile Noului Testament, este fidel reflectată în scrierile Părinților Apostolici, care au fost ucenicii Domnului. Oricine a crezut și a fost propovăduit de Apostoli în Iisus Hristos, acela a fost și venerat și învățat de ucenicii Apostolilor. Pasajele din primele scrieri de după Apostoli, în care Iisus Hristos este numit Domn, Dumnezeu și Fiu al lui Dumnezeu, sunt greu de enumerat și, prin urmare, nu este posibil să le citățm pe toate aici. Prin urmare, ne vom mulțumi cu cele mai importante și mai categorice dintre ele.

2) Astfel, Clement al Romei, sigur că „prin sângele Domnului Isus” „dăruit pentru noi” „se face răscumpărarea”, proclamă că lui „Isus Hristos, Domnul nostru” îi aparține „slava în vecii vecilor”, numindu-l „sceptrul maiestății lui Dumnezeu”, adică persoana prin care Dumnezeu își exercită împărăția, domnind împreună cu El în mod egal, așa cum reiese din faptul că în altă parte, dar în același capitol, numele Domn este folosit indiferent atât pentru Hristos, cât și pentru Dumnezeu Tatăl. Din acest motiv, Clement îl numește și pe Hristos „fiul” și „reflecția maiestății” lui Dumnezeu, a cărui „față imaculată și supremă o privim” prin „marele preot al ofrandelor noastre, ocrotitorul și ajutorul slăbiciunilor noastre” și așezat „la dreapta” Tatălui, Isus Hristos [22] .

3) Ignațiu Născătorul de Dumnezeu îl numește pe Iisus Hristos Dumnezeu de cel mult 15 ori și cel mai adesea Domnul. Potrivit lui, „Iisus Hristos Domnul nostru” este „Dumnezeul făcut trup”, „care a fost cu Tatăl mai înainte de veacuri și în cele din urmă S-a arătat”, „Dumnezeu manifestat în om”, dar și „Dumnezeul nostru care era în Tatăl”, „cel nemuritor, cel nevăzut, cel vizibil pentru noi, cel impalpabil, cel impasibil, cel care suferă pentru noi”, „singurul Fiu” al lui Dumnezeu, „care este Cuvântul”, „ființa unită” cu Tatăl, „Domnul care nu a făcut nimic fără Tatăl”. Și murind pentru noi, și-a vărsat sângele pentru mântuirea noastră. Prin urmare, este „sângele lui Dumnezeu”, în care suntem „înviați”, iar trupul său este „trupul Domnului nostru Iisus Hristos”, „o” ființă și „un pahar în unire cu sângele său”, împărtășit de noi în mulțumire divină. Tot așa și patima sa este „patima noastră lui Dumnezeu”. Și a murit, dar nu a fost înghițit de moarte, ci „s-a înviat pe Sine însuși”. [23]

4) Policarp, în singura sa scrisoare către filipeni care s-a păstrat, îl numește în repetate rânduri pe Iisus Hristos Domnul nostru, „care a răbdat pentru păcatele noastre până la moarte”, motiv pentru care Tatăl L-a înviat „din morți, dându-I slavă la dreapta Sa” și I-a supus „toate lucrurile din ceruri și de pe pământ”. „Și El” este „marele preot veșnic, Fiul lui Dumnezeu Iisus Hristos”, „orice suflare Îl închină, care vine să fie judecătorul celor vii și al celor morți”. [24]

5) În scrisoarea scrisă sub numele lui Barnaba, Iisus Hristos este proclamat ca „Domnul întregii lumi, Dumnezeule, care ai zis mai înainte de întemeierea lumii: Să facem om după chipul și asemănarea noastră”. Și i-a spus aceasta „Fiului” ca creator, „lucrarea mâinilor Sale” al cărui „soare există și el”. El, ca creator, „a schimbat soarele și luna” și, ca „Fiu al lui Dumnezeu, nu a putut suferi”, „ci a suferit, pentru ca rănile Sale să ne dea viață”. El este „preaiubitul” lui Dumnezeu și „când i-a ales pe Apostoli înșuși, atunci S-a revelat ca Fiu al lui Dumnezeu”. Și S-a arătat, pentru ca „fiind mântuit din întuneric”, să ne „dea cuvântul legământului”. Astfel, printre evrei, „legământul a fost rupt, pentru ca legământul iubitului Isus să fie pecetluit în inimile noastre”. El este, de asemenea, cel „care trebuie să judece pe cei vii și pe cei morți”, „Domnul”, care „judecă lumea fără părtinire” și înaintea căruia „fiecare va primi după fapta lui” [25] .

6) Dar și în cartea sub inscripția Didahe a celor 12 Apostoli, Iisus Hristos este numit în repetate rânduri „Domnul” și se afirmă că „Domnul va veni și toți sfinții cu El” și „atunci lumea Îl va vedea pe Domnul venind pe norii cerului”. În ceea ce privește săvârșirea botezului, Didahea poruncește „să se toarne apă pe cap de trei ori în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” [26] .

7) În final, din scrisoarea către Diogene, hristologia completă poate fi culeasă în câteva versete. Într-adevăr , conform acesteia, Iisus Hristos este „Fiul unic-născut al lui Dumnezeu”, „Cuvântul sfânt și de neînțeles pentru oameni”, „meșterul și creatorul a toate”, „toate lucrurile sunt rânduite, rânduite și subordonate”, căruia „Domnul și Creatorul a toate Dumnezeu”, „având în vedere un concept mare și inefabil”, voința referitoare la mântuirea noastră, „a făcut-o cunoscută numai Fiului” și, la împlinirea timpului, „a revelat și a făcut manifestă lucrurile pregătite de la început”. Și El a revelat acest lucru atunci când „precum un rege l-a trimis pe Fiul unui rege, așa cum L-a trimis Dumnezeu, așa cum omul L-a trimis la oameni, așa cum L-a trimis un mântuitor”. Și „și-a dat propriul Fiu ca răscumpărare pentru noi, sfânt pentru cei fără de lege, nevinovat pentru cei răi, drept pentru cei nedrepți, nestricăcios pentru cei stricăcioși, nemuritor pentru cei muritori. Căci ce altceva ar putea fi acoperite păcatele noastre prin dreptatea Lui?” Dar dacă acum „l-a trimis ca pe un iubit”, „l-a trimis și ca pe un judecător și cine va suporta prezența Lui?” [27] .

Mărturia scriitorilor ecleziastici până la și inclusiv Origen cu privire la divinitatea lui Hristos

1) În scrierile ulterioare ale apologeților, chiar dacă acestea, adresate păgânilor, ca o respingere a prejudecăților pe care le aveau împotriva creștinismului, nu sunt expuneri complete ale învățăturii creștine, se stabilește totuși că credința în divinitatea lui Iisus Hristos a continuat să fie mărturisită și proclamată fără întrerupere în timpul secolului al II-lea, precum și în timpul erei apostolice și imediat post-apostolice.

Astfel, în Apologia lui Aristide, scrisă la mijlocul secolului al II-lea, se afirmă că „creștinii sunt descendenți din Domnul Isus, iar acest Fiu al Dumnezeului Celui Preaînalt este mărturisit că a coborât din cer în Duhul Sfânt pentru mântuirea oamenilor și, născut dintr-o fecioară sfântă, a luat

trup fără sămânță sau sânge”. Adică, sunt proclamate filiația, preexistența și întruparea fără sămânță în timp a lui Isus Hristos din Duhul Sfânt și Maria Fecioară.

Cât despre ceilalți apologeți, reamintim că în pasajele anterioare am citat mărturia lor, referindu-se la Dumnezeul Treimic, în care este proclamată și divinitatea Cuvântului întrupat. Prin urmare, de fapt, repetăm aici că, potrivit lui Iustin, „mărturisim că Dumnezeu (Tatăl dreptății și al prudenței) și Fiul care a venit din el și ne-a învățat”, „Fiul acestui Dumnezeu care a fost răstignit sub Pontius Pilat”. Acesta, „Fiul lui Dumnezeu și Apostolul Iisus Hristos, Cuvântul de odinioară care a fost și niciodată nu s-a arătat în chipul focului”, „niciodată în chipul unei ființe netrupești” „lui Moise și celorlalți profeți, acum prin Fecioară devenind om după voia Tatălui pentru mântuirea celor ce cred în el a îndurat suferințe”. Cei ce cred în el sunt umpluți și sunt botezați „sunt născuți din nou în numele Tatălui ... și al Mântuitorului nostru Iisus Hristos și al Sfântului Duh” [28] .

Și Atenagora afirmă că „Fiul lui Dumnezeu este Cuvântul Tatălui în idee și acțiune ; căci pentru El și prin El au fost făcute toate lucrurile”. Acest „Cuvânt”, „izvorând din puterea Tatălui”, potrivit lui Tațian, și „zămislit la început, a renăscut poezia care este în noi” și a devenit „Dumnezeul care este făcut”, „Dumnezeu în formă umană”. „Acest Cuvânt a fost făcut slujitor” de Dumnezeu Tatăl „celor care au fost creați de El și prin El au fost făcute toate lucrurile”, potrivit lui Teofil al Antiohiei. Căci „se spune că El este începutul tuturor lucrurilor care au fost create de El” [29] .

Și pe scurt, apologeții, oricât de mult unii dintre ei, sub influența filosofiei contemporane, se abat de la precizie în definirea relațiilor Fiului cu Tatăl, sunt cu toții ferm convinși de preexistența și divinitatea lui Hristos, caracterizându-l drept Logosul lui Dumnezeu, existent într-o relație internă, esențială și inseparabilă cu Dumnezeu, și Fiul lui Dumnezeu nu într-un sens moral, ci metafizic și esențial. În ciuda influenței menționate anterior a filosofiei asupra unora dintre ei, toți, fără excepție, considerau Logosul ca o persoană divină și nu ca Logosul lumii, așa cum îl înțelegeau contemporanii lor, stoicii, conform versiunilor panteiste. Mai mult, ei nu vorbesc despre Cuvânt ca fiind exclusiv și numai un principiu cosmic prin care lumea a fost creată și guvernată, ci proclamă și că el a fost și persoana prin care s-a făcut revelația divină perfectă oamenilor și s-au stabilit noi relații între oameni și Tatăl ceresc, care s-a împăcat cu ei prin el. Cuvântul „s-a întrupat” pentru a mântui

lumea. Această mântuire și răscumpărare s-a realizat nu numai prin cunoașterea divină, la care Cuvântul întrupat a condus omenirea prin învățătura sa divină și noua lege morală, pe care i-a dăruit-o, ci și prin revărsarea harurilor Duhului, care s-au izvorât din moartea sa ispășitoare.

2) Primii apologeți, și mai ales Irineu , au fost chemați să apere învățătura despre divinitatea Fiului întrupat și Cuvânt al lui Dumnezeu împotriva ereticilor din secolele al II-lea și al III-lea care i se opuneau. Printre aceștia s-au numărat Cerint, contemporan al lui Ioan Evanghelistul, ebioniții și diverși gnostici, despre care vorbește însuși Irineu, apoi Eusebiu în istoria sa ecleziastică, precum și Epifanie. Iar ebioniții au exclus din cristologia lor învățătura lui Ioan și Pavel despre preexistența și divinitatea lui Hristos și l-au acuzat, de asemenea, pe Pavel că este apostat și circumcis, ducând o viață pur evreiască și închinându-se lui Dumnezeu în Ierusalim. Iar Cerint a susținut că Iisus Hristos s-a născut ca și alți oameni din Iosif și Maria și că după botez Duhul Sfânt s-a pogorât asupra lui și a devenit Hristos, care, însă, a rămas pătimaș și spiritual, deoarece în patimă a rămas doar Iisus, cel care a fost numit Hristos. Dintre ceilalți gnostici, Carpocrate învăța că Isus s-a născut din Iosif și era ca ceilalți oameni, deosebindu-se de aceștia prin faptul că avea un suflet pur și își amintea ce văzuse cu el când se afla în compania Dumnezeului nenăscut și, din acest motiv, puterea a fost trimisă de Dumnezeu sufletului său, pentru a-i putea alunga pe îngerii făcători de lume. Marcion, însă, distingându-l pe Dumnezeu Tatăl de Creator, de la care provenea P. D. , învăța că Dumnezeu a fost revelat în Isus, pentru a-i mântui pe oameni de creatorul crud și, astfel, părea să-l identifice pe Tatăl și pe Isus Hristos. În cele din urmă, alogiștii au respins a patra evanghelie și revelația și nu au acceptat faptul că Apostolii au predicat despre Cuvânt. Cu toate acestea, potrivit lui Epifanie, nu se pare că au respins învățătura despre Isus ca Fiu al lui Dumnezeu, ci mai degrabă că erau în general de acord cu Biserica în această privință [30] .

3) Și Irineu combate aceste erezii, proclamând, pe de o parte, credința „într-unul Dumnezeu Tatăl atotputernic” „și într-unul Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu care S-a întrupat pentru mântuirea noastră”, „și în Duhul Sfânt” ca fiind „de la Apostoli și acei ucenici” primiți de Biserică, și, pe de altă parte, afirmând că Fiul lui Dumnezeu este cu adevărat Dumnezeu, recapitulând toate lucrurile în Sine, „pentru ca orice genunchi să se plece lui Hristos Iisus, Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul și Împăratul nostru” ; Lui, prin care s-au făcut toate lucrurile, „Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos” L-a făcut Mântuitor, „care este Fiul Său, existând pururea

cu Tatăl și descoperându-L pururea chiar și îngerilor” [31] . Și negând în mod explicit gnosticii, și în special învățătura lui Cerint, el restaurează credința corectă invocând mărturiile celor doi sinoptici, precum și ale lui Ioan și Pavel, în combinație cu profețiile din Psalmul 7:5-7, Psalmul 11:2, Isaia 9:6, Ieremia 33:15 etc., și afirmând că pentru mântuirea omului a fost necesar ca acest Dumnezeu să se întrupeze. „Căci dacă omul nu s-ar fi unit cu Dumnezeu, nu ar fi putut lua parte la nestricăciune.” Dar, pe de altă parte, negând eroarea gnosticului Basilide, că lumea a fost creată de îngeri, el proclamă că Dumnezeu prin Cuvânt a creat toate lucrurile („Verbo condidit omnia et fecit”), Dumnezeu este Tatăl Domnului nostru Isus („Hic Deus est Pater Domini nostri Jesu Christi”). Nu există alt Tată în afară de Creator, așa cum susțineau gnosticii, nici un alt Unul Născut și un alt Cuvânt, nici un alt Hristos și un alt Mântuitor. „Apostolii nu denunță un alt Dumnezeu ; nici un alt Hristos care a pătimit și a înviat, nici un altul care L-a înviat și a rămas nepătimitor, ci că există același Dumnezeu și Mântuitor și Hristos Isus care a înviat din morți.” Dar Ioan a recunoscut și el unul și același Cuvânt al lui Dumnezeu și pe acest Unul-Născut și întrupat pentru mântuirea noastră, pe Isus Hristos, Domnul nostru. Și Matei la fel, și Pavel și Marcu [32] .

4) Totuși, în afară de ereticii menționați mai sus, existau, așa cum am mai spus și în altă parte, și așa-numiții Monarhieni sau Monarhiști, care, negând Trinitatea, învățau fie că Dumnezeu Tatăl s-a întrupat și a pătimit pentru noi, și din acest motiv erau numiți Patropaschitai (Noetos și Praxeas); fie că omul Iisus a pătimit și a fost adoptat în succesiune de către Dumnezeu, de unde erau numiți adoptați (Teodot Scitul și cei care erau ca el). Împotriva acestor Monarhieni, Ipolit a stat ferm, autorul lucrării la care se referă Eusebiu, Împotriva lui Artemon sau Artemas, precum și „Despre erezia gânditorului”, și ultimele două cărți (IX și X) „Împotriva tuturor ereziilor controlului”; Tertulian prin lucrarea sa Adversus Praxeam și Novatian în capitolele XVIIIXXXIX din lucrarea sa De Trinitate.

a) Și Ipolit proclamă că Dumnezeu „a fost unul care era mult. Căci El nu a fost nici nechibzuit, nici neînțelept, nici slab, nici supus vreunei voințe”, ci „L-a născut pe Cuvânt, conducătorul, sfetnicul și lucrătorul celor care au fost creați, dacă L-a avut în Sine”. „Toate lucrurile sunt făcute prin El și El singur este de la Tatăl”, „întâiul născut al Celui care a fost creat”, „iată Dumnezeu, esența lui Dumnezeu”. „Acest Cuvânt a fost trimis de Tatăl după aceea”, „pentru a fi făcut manifest în Sine”, „pentru a fi luat dintr-un trup virginal”. „Nu-L considerăm a fi Cuvântul întrupat”.

„Cunoscând iconomia Tatălui”, „Cuvântul fără Tată, înviind, l-a dat ucenicilor, zicând: Duceți-vă și faceți ucenici din toate neamurile, botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, arătând că oricine nu le lipsește de acestea nu-L slăvește pe Dumnezeu pe deplin. Căci prin această Treime Tatăl este slăvit, căci Tatăl a voit, Fiul a creat, Duhul S-a revelat” [33] .

b) Tertulian, definind credința creștinilor, observă că noi credem într-un singur Dumnezeu, dar sub această economie că există un singur Dumnezeu și Fiul acestui Cuvânt, care purcede din El, prin care toate lucrurile au fost făcute și fără El nimic nu a fost făcut. Pe Acesta, trimis de la Tatăl la Fecioară și născut din ea, om și Dumnezeu, Fiu al omului și Fiu al lui Dumnezeu și numit Iisus Hristos, îl predicăm. Înainte ca toate lucrurile să fie făcute, Dumnezeu era singur. Dar nici atunci nu era singur. Căci El avea cu Sine ceea ce avea în Sine, și anume Cuvântul Său. Căci Dumnezeu este rațional și Cuvântul era în El mai înainte și astfel toate lucrurile au fost făcute. Aceasta este ceea ce grecii numesc Logos. Și Dumnezeu a născut Cuvântul așa cum rădăcina este tufa, iar izvorul este râul, iar soarele este strălucirea, deoarece aceste raze sunt, de asemenea, de aceleași esențe din care purced [34] . Și din nou Allahu declară că Dumnezeu a trăit printre oameni, pentru ca omul să învețe să facă ceea ce este divin. Dumnezeu a venit în relație cu omul ca un egal, pentru ca omul să poată veni în relație cu Dumnezeu ca un egal. Dumnezeu a fost găsit cel mai mic, pentru ca omul să devină cel mai mare. Dacă nu ești vrednic de un astfel de Dumnezeu, te întreb dacă crezi cu adevărat într-un Dumnezeu răstignit [35] .

5) Dintre scriitorii de mai târziu care au înflorit până la Primul Sinod Ecumenic, este suficient să-l menționăm pe acesta, Origen, care nu este considerat universal ortodox, care crede în Trinitatea creștină, pe care o numește „Sfânta Treime”, „Treimea Veșnică”, „Originea Treimii”, „Închinătorul Treimii”. De asemenea, el admite că Fiul lui Dumnezeu este Dumnezeu și este numit de el „al doilea Dumnezeu”, Dumnezeu-Cuvântul, Dumnezeu-Cuvântul [36] . Mai mult, Origen a fost cel mai probabil primul care a folosit termenul homoousios, precum și termenul Dumnezeu-om [37] .

6) Începând cu secolul al II-lea, așa cum reiese din inscripțiile lui Averchie și Pectorie, Biserica a păstrat simbolul Peștelui, care, prin elementele cuvântului Pește ca litere inițiale ale cuvintelor Iisus Hristos al

lui Dumnezeu, Fiul Mântuitorului, ascundea o mărturisire completă a Divinității și naturii umane a Domnului.

Astfel, din scurta trecere în revistă de mai sus, Marele Atanasie se dovedește a fi pe deplin corect, atunci când, adresându-se celor care se îndoiesc de dumnezeirea Cuvântului întrupat, le observă: „Iată, noi, fiind transmiși din tată în tată, demonstrăm o astfel de înțelegere ; dar voi, tineri iudei și ucenici ai lui Caiafa, de care dintre cuvintele voastre v-ați arătat a fi tați? Dar nu vorbiți nimic de la cei pricepuți și înțelepți. Căci toți se îndepărtează de voi” [38] .

Note

22. Clement al Romei, 1 Corinteni 12:7, 6, 7, 11, 2, 3 (B. 1, pp. 18, 22, 33, 19, 27).

23. Ignațiu către Efeseni 7:2, Magnific 6:1, Efeseni 19:3, Romani 3:3, Policarp 3:2, prefața Romani, Magnific 8:2, 7:1, Efeseni 1:1, Filadelf 4:1, Romani 6:3, Smirna 2:1, B. 2, pp. 265, 269, 268, 275, 283, 270, 264, 277, 276, 280.

24. Policarp către Filipeni 1:2, 2:1, 12:2, 12:1, 2:3, pp. 15, 20.

25. Barnaba 5:5, 6:12, 5:10, 15:5, 7:2, 3:6, 5:9, 14:5, 4:8, 7:2, 4:12, B. 2, pp. 230, 232, 240, 232, 228, 230, 239, 229, 232, 230.

26. Didahe 8:2, 9:5, 10:4 etc. 19:7-8, 7:3, B. 2, pp. 218, 220, 217.

27. Epistola către Diogene 11 2, 8' 7-11, 7' 4, 9' 2-3, 7' 5-6, B. 2, pp. 256, 255, 254, 255, 254.

28. Justin. A' Apology. 15' 1, 6' 1, 13' 3, 10' 16, 16' 3, B. 3, pp. 147, 164, 167, 196, 194, 178, 187. Comparați și A' Apology. 32 și 50, precum și Dialog. La Trif. 40, 54, 111, 134, unde se dezvoltă faptul că răscumpărarea noastră a fost realizată de Isus Hristos.

29. Ambasada Ateniană 10, B. 4, 288. Discursul lui Tațian către greci 5, 13, 21, B. 4, 245, 269, 256, Theoph. II Autol. 10 și 22, B. 5, 27, 36, 37.

30. Venerabil. Istorie ecleziastică III 27, 38, M. 273 și următoarele, Epistola către Romani 28, M. 41, 377, Irina I 26, § 2, M. 7, 686-687, Theod. Erezii rele. Cartea a 2-a, cap. 1, M. 83, 388, Irina I 25, 1, Epistola către Romani 27 § 2, M. 41, 364, Theod. enth' an. cap. 5, M.83, 392, Tertul. Adver. Marc. I, 11, 14; II27; Ill 9; IV 7, m. 2, 259, 262, 326, 333, 369, Pace.I 27, § 2, M.7, 688, Theod. în cele de mai sus, cap. 24, Epifanie, Erezii 41-42, M. 41, 696, Erezii ale sale 51, M. 41, 888 și următoarele, Pace. III11, 9, M.7, 890.

31. Pace. ControlI 10, 1,II30, 9.M. 7, 549, 821, 823. „Hic Pater Domini nostri Jesu Christi per Verbum suum, qui est Filius ejus... Semper coexsistens Filius Patri, olim et ab initio semper revelat Patrum et Angelis et Archangelis... et omnibus quibus vult revelare Deus".

32. Irineu, Eclesiastul, III, 16, 1, XVIII, 7-XIX 2, M. 7, 919, 937-940.Despre același ibid. I I , 2, § 4 și 6, 19, § 9, I II , 12, 2 și 16, 2-3 și în alte părți din cap. 17-19.

33. Pios. Ecleziastic. Hist. V, 28, Ipolit despre erezia lui Noetus 10 și 11 și 12 și 14, B. 6, pp. 16, 17, 18. Controlul Său 10, 33, B. 5, pp. 375, 376.

34. Tertullianou Adv. Praxeam c. 2, 5 și 8m. 2, 179, 183, 186.„Nos unicum quidem Deum credimus, sub hac tamen dispensatione, quam oeconomiam dicimus, ut unici Dei sit et filius sermo ipsius, qui ex ipso processerit, per quern omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil". Hunc missum a Patre in nirginem et ex ea natum, hominem et Deum, Filium hominis et Filium Dei et cognominatum Jesum Christum." c. 2. „Ante omnia enim Deus erat solus… Ceterum ne tunc quidem solus? habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus et ratio in ipsum prius et ita ab ipso omnia. Hanc Graeci Logon dicunt. c. 5. Protulit enim Deus sermonem, sicut radix fruticem et fons fluvium et sol radium? nam et istae species probolae sunt earum substantiarum, ex quibus prodeunt?' c. 8.

35. Tertul. Advers. Marc. II 27 m. 2, 345: „Conversabatur Deus humane, ut homo divine agere doceretur. Ex aequo agebat Deus cum homine, ut homo ex aequo agere cum Deo posset. Deus pusillus inventius est, ut homo maximus fieret. Qui talem Deum dedignaris, nescio an ex fide credas Deum crucifixum'.

36. Despre principii, Prologul I, 1-4, M. 11, 115-121, extras din Ioan 36, în Ioan. Cartea 10, 23, M. 14, 384. În Matei Cartea 15, 31, M. 13, 1345, în Ioan. Cartea 6, 17, M. 14, 257, în Ioan. Cartea 2, 2, M. 14, 108, Conform lui Celsus 5' 39 și 3' 37, 41, ΣΤ' 61, 7' 17 etc. M. 11, 1244, 968, 970, 1392, 1445.

37. În Epistola către Evrei, M. 11, 1308: „Căci într-o singură zămislire divină, într-o singură naștere divină și odată L-am născut pe Dumnezeu-Omul", a 7-a predică despre Luca, ediția Academiei Prusache, p. 48.

38. Scrisoare prin care Consiliul de la Niceea… § 27, M. 25, 465.